

FORMATION OF ENVIRONMENTAL COMPETENCE OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN IN THE LESSONS OF THE INTEGRATED COURSE "I EXPLORE THE WORLD"**Filimonova T.**

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Primary Education V.O. Sukhomlynskyi Educational and Research Pedagogical Institute of Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolaiv, Ukraine

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»**Філімонова Т.**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти Навчально-наукового педагогічного інституту імені В.О.Сухомлинського Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, Україна
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14766568>

Abstract

The article considers the problem of forming the ecological competence of younger schoolchildren in the lessons of the integrated course "I explore the world".

It is noted that the ecological competence of younger schoolchildren is an important aspect of their education and development, which determines their ability to understand, evaluate and interact with the environment in a conscious and responsible way.

The development of environmental competence in younger schoolchildren in the educational process is carried out within the framework of mastering the educational subject "I explore the world", which provides opportunities for the formation of all the above-listed elements of environmental competence.

The integrated course "I Explore the World" is aimed at the formation of key and subject competencies, including environmental competence, which involves awareness and compliance with the rules of environmental behavior; civic and social competence, which involves cooperation with other people to achieve a common goal, activity in the life of the class and school, showing respect for the rights of other people, the ability to act in conflict situations, caring for one's own health and preserving the health of other people, adherence to a healthy lifestyle; knowledge of oneself and the world around us through observation and research.

It was found that the formation of environmental awareness in the process of studying the discipline "I explore the world" should be ensured by a close connection between school education and life, which makes it possible to better understand natural phenomena and their relationships; it involves children in active participation in nature protection.

Анотація

У статті розглянуто проблему формування екологічної компетентності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Зазначено, що екологічна компетентність молодших школярів – це важливий аспект їхньої освіти та розвитку, який визначає їхню здатність розуміти, оцінювати та взаємодіяти з навколишнім середовищем у свідомий і відповідальний спосіб.

Розвиток екологічної компетентності у молодших школярів в освітньому процесі здійснюється в межах засвоєння навчального предмету «Я досліджую світ», який надає можливості для формування всіх вище перелічених елементів екологічної компетентності.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» спрямований на формування ключових та предметних компетентностей, у тому числі – екологічної компетентності, що передбачає усвідомлення і дотримання правил природоохоронної поведінки; громадянські та соціальні компетентності, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність у житті класу і школи, виявлення поваги до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя; пізнання себе і навколишнього світу шляхом спостереження та дослідження.

З'ясовано, що формування екологічної свідомості в процесі вивчення дисципліни «Я досліджую світ», повинно забезпечуватись тісним зв'язком шкільного навчання з життям, що дає можливість краще зрозуміти природні явища, їхні взаємозв'язки; залучає дітей до активної участі в охороні природи.

Keywords: ecological competence, formation of ecological competence of junior schoolchildren, New Ukrainian School, integrated course "I explore the world."

Ключові слова: екологічна компетентність, формування екологічної компетентності молодших школярів, Нова українська школа, інтегрований курс «Я досліджую світ».

Постановка проблеми. Екологічна освіта є питанням сьогодення та пріоритетом на майбутнє. Через недостатню увагу до екологічної освіти в школах та інших навчальних закладах, рівень екологічної компетентності населення є низьким. Більшість людей не розуміють важливості збереження природи і не знають, як правильно поводитися в навколишньому середовищі.

Екологічній освіті приділяється все більше уваги на всіх рівнях освіти. Люди з екологічною культурою вирізняються здатністю гармонізувати як зі своїм внутрішнім, так і з природним середовищем. Ця здатність формується в дитинстві через професійні знання, емоційний розвиток, практичні навички природоохоронної діяльності та формування моральних цінностей. Ці цінності включають почуття відповідальності за природу і життя та внутрішнє переконання в необхідності захисту природи. У цьому контексті школа відіграє все більш важливу роль у формуванні екологічної компетентності населення, яка є необхідною складовою сучасного суспільства.

Це пов'язано з тим, що екологічний досвід у перші роки життя визначає здатність прогнозувати майбутню діяльність у природі та наслідки поведінки в навколишньому світі.

Досвід впровадження екологічної освіти в Україні зростає, але екологічна освіта дітей молодшого шкільного віку все ще здійснюється з недостатньою ефективністю. Ухвалення Державного стандарту початкової освіти (редакція 2018 року) змінило пріоритетність природничих дисциплін і визначило екологічну компетентність як базову. Ця компетентність передбачає усвідомлення основ екологічного природокористування, дотримання правил поведінки в довкіллі та ощадливого використання природних ресурсів з розумінням важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства.

Реформа внесла суттєві зміни у зміст освіти загалом і в предметний зміст природничих дисциплін зокрема. Відповідно до нового Державного стандарту освіти введено курс «Я досліджую світ», який є інтегрованим курсом, що поєднує зміст різних освітніх галузей (природничої, громадянської та історичної, соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичну основу сучасних досліджень проблеми формування екологічної компетентності учнівської молоді у філософсько-культурологічному й психолого-педагогічному аспектах становлять: висновки і положення щодо гуманізації сучасної освіти (В. Андрущенко, Г. Балл, І. Бех, Б. Гершунський, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень та ін.); теорії неперервної екологічної освіти і виховання (С. Глазачев, М. Дробноход, Г. Каропа, М. Кисельов, В. Крисаченко, М. Мамедов, М. Мойсеев, Г. Пустовіт, О. Сластьонін та ін.); результати педагогічних досліджень у галузі екологічної освіти і виховання дітей та молоді (О. Біда, Л. Білик, І. Костицька, О. Колонькова, Л. Лук'янова, Г. Марченко, Т. Нінова, О. Плахотнік, Н. Пустовіт, С. Скрипник, С.

Совгіра, А. Степанюк, Г. Тарасенко, В. Червонецький, С. Шмалей та ін.). Теоретичним та практичним аспектам екологічного виховання учнів у закладах освіти різних типів приділяється значна увага сучасних науковців. Про це свідчать праці А. Захлебного, І. Зверева, І. Суравегіної (методологічні положення екологічної освіти і виховання), А. Волкової, Г. Волошиної, В. Коваль, С. Лебідь, В. Шарка (особливості екологічної освіти і виховання в процесі вивчення окремих шкільних предметів), Г. Пустовіта (дослідницька робота учнів з екології в позашкільних установах) тощо.

Мета дослідження – розкрити проблему формування екологічної компетентності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Виклад основного матеріалу. Екологічна компетентність дітей молодшого шкільного віку є важливим аспектом їхньої освіти та розвитку, що визначає їхню здатність розуміти, цінувати та взаємодіяти з навколишнім середовищем у свідомий та відповідальний спосіб. Це поняття включає в себе багато елементів, які є ключовими для захисту природи та створення сталого майбутнього для планети.

Зміст екологічної компетентності включає розуміння основних принципів і моделей екосистем, вміння визначати вплив своїх дій на природу та здатність приймати обґрунтовані рішення щодо захисту довкілля. Сюди входять знання про види рослин і тварин, екосистемні процеси, відновлювані та невідновлювані природні ресурси та вміння застосовувати ці знання на практиці.

Науковці розглядають компетентність як вигоду до освіти та навчання людини, тобто як сукупність узагальнених форм поведінки, що гарантують ефективне виконання певної діяльності.

З цієї точки зору екологічну компетентність слід визначати як систему нормативних вимог до рівня освіченості учнів щодо розв'язання екологічних проблем і забезпечення охорони та сталого відтворення життя. На думку дослідників, екологічна компетентність включає здатність учнів проектувати та організовувати власну навчальну діяльність з урахуванням таких факторів, як просторові, предметні та часові умови, взаємозв'язки між навчальними об'єктами, державні стандарти та вимоги навчальної програми, індивідуальні ресурси учнів, навчальне навантаження, а також наслідки для здоров'я та екологічної безпеки. Таким чином, екологічна компетентність є результатом екологічної освіти.

Значення екологічної компетентності:

1. Екологічна компетентність вчить дітей ефективно використовувати природні ресурси, зменшувати кількість відходів та мінімізувати негативний вплив на довкілля. Це сприяє сталому розвитку, що є ключовим питанням для забезпечення якості життя майбутніх поколінь.

2. Екологічні компетентності допомагають молодшому поколінню зрозуміти вплив забруднення, хімічних речовин та інших факторів навколишнього середовища на здоров'я людини. Освічені

учні можуть вжити заходів, щоб уникнути небезпечних ситуацій і захистити своє здоров'я.

3. Участь в екологічних ініціативах, лобювання законодавчих змін та сприяння змінам у поведінці споживачів.

4. Розуміння важливості видового та екосистемного різноманіття є важливою частиною екологічної компетентності. Учні, які розуміють це, можуть більш ефективно захищати зникаючі види та території природного різноманіття.

5. Екологічні компетентності допомагають запобігати екологічним загрозам і стихійним лихам, таким як повені, зсуви, посухи та наслідки зміни клімату. Вони також допомагають зрозуміти, як адаптуватися до змін у природному середовищі та пом'якшити їх наслідки.

6. Екологічна освіта та розвиток екологічних компетенцій дітей є важливими елементами у формуванні ставлення молоді до природи. Це призводить до появи більш свідомих та відповідальних громадян.

7. Захист природи та стале використання ресурсів, що забезпечується екологічними компетентностями, покращують якість повсякденного життя.

Важливим елементом екологічної компетентності є не лише теоретичні знання, а й практичне застосування. Знання та досвід, набуті в практичній діяльності у сфері охорони довкілля, сприяють формуванню екологічної компетентності на різних рівнях. Тому ефективний розвиток екологічної компетентності визначається якістю отриманих знань та їх застосуванням у житті кожної людини.

На підставі дослідження Л. Біленкової [1, с. 10] можемо відзначити, що розвиненість екологічної компетентності у дітей може виявлятися через різні види діяльності:

1. У рольових іграх, що відображають різні природні сценарії та діяльність дорослих у природі.

2. У практичній діяльності, спрямованій на створення або підтримку умов для живих об'єктів у зеленій зоні дитячого садка (праця в природі).

3. В діяльності з відновлення предметів, таких як ремонт іграшок, книг та інших, яка, хоч і не прямо, але пов'язана з збереженням природних ресурсів.

4. У створенні образів у сфері образотворчого мистецтва на основі вражень від природи або діяльності людей в природі.

5. У спілкуванні з природою, в добровільному контакті з об'єктами рослинного і тваринного світу, що включає спостереження, оціночні судження, милування, догляд, приручення і дресирування тварин.

6. У проведенні експериментів, що представляє собою практичну пізнавальну діяльність з об'єктами природи, супроводжується спостереженням і висловлюваннями щодо отриманих результатів. Експериментування з живими об'єктами є позитивною, якщо пошукові дії враховують потреби живих істот і не завдають їм шкоди.

7. У мовній діяльності, такій як питання, повідомлення, участь у бесіді, діалозі, обмін інформацією, враженнями, уточнення уявлень про природу за допомогою слова.

8. У спостереженні, яке є самостійною пізнавальною діяльністю, що забезпечує отримання інформації про природу та діяльність людей в природі.

9. У перегляді книг, картин, телепередач природознавчого змісту, що сприяє отриманню нових і уточненню наявних уявлень про природу.

Теоретичною основою формування екологічної компетентності учнів є методологія компетентнісного підходу:

- Навчання розв'язувати соціально значущі та важливі завдання і проблеми шляхом оволодіння новими видами діяльності та методам;

- Посилення особистісної орієнтації освіти, тобто створення ситуацій вибору на основі інтересів і потреб учнів;

- Активізація процесу навчання шляхом надання можливості учням шукати, відкривати і будувати власні знання;

- Ознайомлення та залучення учнів до різних видів діяльності;

- Орієнтація на особистісний розвиток учнів.

Розвиток екологічної компетентності учнів середньої школи в освітньому процесі відбувається в рамках навчального предмету «Я досліджую світ», яка надає можливість сформувати всі вищезазначені елементи екологічної компетентності.

Затверджено дві модельні освітні програми за новими державними стандартами: НУШ1 (автор О. Савченко) та НУШ2 (автор Р. Шайєнн). Інтегрований курс «Я досліджую світ» об'єднує навчальний зміст різних освітніх дисциплін. Типова програма НУШ1 складається з трьох дисциплін: природничі науки, громадянство та історія, соціальна і здоров'язбережувальна освіта; типова програма НУШ2 складається з семи дисциплін: мови і літератури, математики, природничих наук, технологій, соціальної і здоров'язбережувальної освіти, громадянства та історії, інформатики [4].

У типовій навчальній програмі НУШ 1 зазначено, що природнича, громадянська та історична, соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь можна викладати як окремі предмети або як інтегрований курс, активно використовуючи міжпредметні зв'язки та застосовуючи різні види інтеграції (тематичну, процесуальну, міжпредметну, у межах навчальної дисципліни, інтегровані уроки, тематичні дні, проектну діяльність тощо), організовувати та впроваджувати різні форми взаємодії учнів. Якщо обрано інтегрований курс «Я досліджую світ», то в навчальній програмі визначаються мета, завдання та зміст, які комплексно охоплюють компоненти кожної з вищезазначених дисциплін.

Відповідно до типової навчальної програми НУШ 2, інтегрований курс «Я досліджую світ» поєднує сім галузей: мовно-літературну, математичну, природничу, технологічну, соціальну та здоров'язбережувальну, громадянську та історичну, інформатичну. У платформі Ed-Era для підготовки

вчителів початкової школи один із тематичних модулів присвячений інтегрованому навчанню. Згідно зі звітом, інтегрований урок під назвою «Я відкриваю світ» має на меті розширити соціальний досвід учнів. Інтегрований урок сприяє активному розвитку природничо-наукової і технологічної грамотності на основі конкретного досвіду розв'язання проблем, звернення до знань про природу і суспільство, ціннісних орієнтацій і методів дослідження в різних сферах життя [4].

Метою цієї навчальної дисципліни є особистісний розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі.

Одним із завдань дисципліни є засвоєння доступних методів пізнання себе, об'єктів і явищ природного та суспільного життя (спостереження, обстеження, експеримент, практика, вимірювання, систематизація, класифікація, визначення логічної та часової послідовності подій, критична оцінка побаченого (і почутого), визначення зв'язків і залежностей у природі та суспільстві, стан навколишнього середовища (зв'язки між видами людської діяльності, вплив поведінки на здоров'я та безпеку, залежність результатів від докладених зусиль) та формування дослідницьких умінь.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» спрямований на розвиток «екологічної компетентності», яка полягає у визнанні та дотриманні правил поведінки в довкіллі, «громадянської та соціальної компетентності», яка полягає у співпраці з іншими для досягнення спільних цілей у класі та шкільному житті, повазі до прав інших, умінні діяти в конфліктних ситуаціях, турботі про власне здоров'я та здоров'я інших, формуванні навичок здорового способу життя, а також на розвиток ключових і предметних компетентностей.

Формування екологічної свідомості - це процес, який залежить від низки факторів, таких як свідоме ставлення до навколишнього середовища, усвідомлення необхідності дбайливого ставлення до природи та збалансованого використання ресурсів. Як показує практика, формування екологічної свідомості в процесі навчання курсу «Я досліджую світ» має забезпечуватися тісним зв'язком шкільної освіти з життям, щоб природні явища та взаємозв'язки між ними були краще зрозумілі, а діти стали активними учасниками захисту природи.

Загалом змістові педагогічні основи розвитку екологічної компетентності молодших школярів на уроках «Я досліджую світ» ставлять перед педагогом обов'язок дотриматись таких вимог:

1. Розвиток екологічної компетентності повинен мати природоохоронну спрямованість;
2. Краєзнавчий матеріал повинен систематично та комплексно використовуватись в позакласній та класній діяльності молодших школярів;

3. Молодші школярі включаються в дослідницьку краєзнавчу діяльність екологічної спрямованості;

4. В процесі розвитку екологічної компетентності молодші школярі повинні набувати досвіду ціннісних орієнтацій та оціночних суджень;

5. На основі природоохоронної діяльності, учні повинні оволодівати трудовими вміннями щодо покращення навколишнього природного середовища, засвоювати та реалізовувати правила та норми поведінки в природі.

На уроках «Я досліджую світ» найбільш доцільним методом на першому етапі розвитку екологічної компетентності молодших школярів є аналіз і зміна їхніх цінностей, інтересів і потреб у ставленні до довкілля. Спираючись на спостереження та досвід природоохоронної діяльності учнів, вчитель намагається викликати їхні емоційні реакції та сформувати особисте ставлення до екологічних проблем за допомогою фактів, цифр і суджень.

Особливу роль на етапі формування екологічних проблем відіграють методи, що стимулюють самостійну діяльність учнів. Завдання і проблеми спрямовані на виявлення протиріч у взаємодії суспільства і природи, формулювання проблем і генерування ідей щодо їх вирішення з урахуванням концепції об'єкта дослідження. Навчальна діяльність значною мірою стимулюється через дискусію, що сприяє особистому ставленню учнів до проблеми, знайомству з реальними місцевими екологічними умовами та пошуку шляхів її вирішення.

На етапі теоретичної демонстрації того, як суспільство гармонійно взаємодіє з природою, вчителі використовують методи сторітелінгу, які дозволяють показати наукові основи охорони природи широко і багатогранно, з урахуванням факторів глобального, регіонального та локального рівня. Пізнавальна діяльність сприяє моделюванню екологічного контексту морального вибору, узагальненню досвіду прийняття рішень, формуванню ціннісних орієнтацій та розвитку інтересів і потреб учнів. Стимулюється потреба учнів виражати свої естетичні почуття та переживання у творчій формі (малюнки, оповідання, вірші). Мистецтво допомагає компенсувати багато логічних елементів когнітивізму. Цілісний підхід до дійсності та емоційність, притаманні мистецтву, особливо важливі у формуванні мотивації до вивчення та захисту природи.

Висновки. Основою екологічної компетентності є сукупність набутих знань у галузі екології та практичного досвіду природоохоронної діяльності, що має особистісно-орієнтований і діяльнісний характер. Основними функціями екологічної компетентності є формування екологічного розуміння зв'язків, що існують між системами «людина-природа-соціум»; формування ціннісного ставлення до природи; формування сукупності знань, умінь і навичок щодо алгоритмів і стратегій взаємодії з довкіллям. Робота з формування екологічної компетентності ґрунтується на таких аспектах, як здоров'я-збережувальний, ціннісно-контекстний,

інтегративний, громадянський, соціальний та діяльнісний.

Отже, екологічна компетентність учнів початкової школи включає розуміння таких базових понять, як екосистеми, біорізноманіття, взаємодія між видами, кругообіги речовини та енергії в природі. Учні з екологічною компетентністю розуміють, як усе в природі взаємопов'язане і які наслідки може мати порушення цих взаємозв'язків. Це також означає, що учні усвідомлюють свій особистий вплив на довкілля, наприклад, розуміють, як їхні дії, споживання та вибір можуть призвести до забруднення, виснаження природних ресурсів та зміни клімату. Окрім теоретичних знань, важливим компонентом екологічної компетентності є також їх практичне застосування. Знання та практичний досвід у сфері охорони довкілля сприяють формуванню цієї компетентності на різних рівнях. Тому ефективний розвиток екологічної компетентності залежить від якості отриманих знань та їх застосування в житті студента.

Список літератури:

1. Біленкова Л. М. Дидактичні ігри як засіб активізації навчальнопізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку на уроках природознавства. 2015. Педагогічні науки. № 5. Ч. 1. С. 10–12.
2. Войтович А. Принципи екологічного виховання молодших школярів у другій половині XX століття. Молодь і ринок. № 8 (127). С. 164–169.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
4. Єпіхіна М. А. Особливості викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у новій українській школі в контексті педагогіки партнерства. Науковий вісник Ужгородського університету, 2019. 1(44), 67-70.
5. Загородня Л. Екологічна освіта молодших школярів: європейський досвід. Школа, 2017. 9, 32-34.
6. Пономаренко Л. В. Екологічне виховання молодших школярів у процесі навчання. Харків : Вид. група Основа, 2009. 144 с.
7. Солонар Н. Розвиток екологічної компетентності молодших школярів: теорія і практика. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 9–12.